

GİZLİ OKUMAZ-YAZMAZLIK

Doç. Dr. Firdevs GÜNEŞ

Son yıllarda, bazı sanayileşmiş ülkelerde okumaz-yazmazlığın özel bir biçiminin varlığı ortaya çıkarılmıştır. Gizli okumaz-yazmazlık adı verilen bu duruma ilişkin yapılan çeşitli inceleme ve araştırmalar, gizli okumaz-yazmazlığın yetişkinler arasında yaygın olduğunu göstermiştir. Elli yıldan bu yana okumaz-yazmazlık sorununun çözüldüğü sanılan bu ülkelerde söz konusu sonuç büyük bir şaşkınlık yaratmış ve alınabilecek önlemler üzerinde çalışmalara girişilmiştir.

Gizli okumaz-yazmazlık kavramı genel olarak temel eğitim eksikliklerini içermektedir. Bilinen eksiklikler ise okuma, yazma ve hesap yapma ile ilgilidir. Gizli okumaz-yazmazlar biçimsel olarak okuma-yazmayı bilmekte ancak bu becerilerini günlük yaşamlarında etkin bir biçimde kullanamamaktadırlar. Hiç okula gitmemiş ve okuma-yazma öğrenmemiş bir kişiden farkı, gizli okumaz-yazmazın bir parçayı görünüşte okuyabilmesidir. Ancak, okuduğu parçayı anlamayabilir. Yazmaya gelince, sözlü olarak verilen cümleleri doğru olarak yazamayabilir. Rakamları tanır, ancak, dört işlemi ve problem çözmeyi beceremeyebilir. Kısaca bu durumlar bireysel gelişmelerini ve bilgi düzeylerini olumsuz yönde etkilemektedir. Bilgi düzeylerinin düşüklüğü de, giderek sosyal ve mesleki bir düşüşe neden olmakta, dolayısıyla sosyal yaşama gerçek anlamda katılarak modern ekonomide bir iş bulmalarını engellemektedir.

Gizli okumaz-yazmazlar incelendiğinde karşımıza iki grup çıkmaktadır. Birincisi fonksiyonel okumaz-yazmazlar (Analphabete fonctionnel), diğeri ise okuma-yazmayı unutanlardır (Alettres). Fonksiyonel okumaz-yazmazlar, kendi kendine veya çevresindekilerin yardımıyla, okuma-yazma kursuna katılarak veya ilkokula giderek, okuma-yazma ve hesap yapma becerilerini öğrenmiş, ancak, bunu günlük yaşamında etkin bir biçimde kullanamayan yetişkinlerdir. Okuma-yazmayı unutanlar ise ilkokulu bitirerek çokiyi derecede okuma-yazma ve hesap yapma becerilerini edinmiş fakat hiç kullanmadığından zamanla bu becerilerini unutmuş kişilerdir.

Sayıları

Genellikle diploma veya benzer bir resmi belgeye sahip olduklarından, istatistiklerde okur-yazar olarak karşımıza çıkan gizli okumaz-yazmazların gerçek sayısını belirlemek oldukça zordur. Ayrıca, okuma-yazma tanımları bir ülkeden diğerine değiştiğinden hatta bazen aynı ülke içinde bile farklı tanımları yapıldığından, gizli okumaz-yazmazları belirlemek daha da güçleşmektedir. Fakat yine de sayılarını ortaya çıkarmak için bazı araştırma, çalışma ve tahminler yürütülmektedir.

Amerika Birleşik Devletleri'nde, 1975 yılında yapılan bir araştırma sonucu 63 milyon yetişkin Amerika'nın günlük yaşam için gerekli temel bilgilerden yoksun olduğu saptanmıştır. Bunlardan 23 milyon yetişkinin günlük yaşamını sürdürebilmesi için büyük güçlüklerinin olduğu ortaya çıkarılmıştır. Kanada'daki bir araştırma ise Kanada yetişkin nüfusunun % 22'sinin fonksiyonel okumaz-yazmaz olduğunu ortaya çıkarmıştır. 1987 yılı sonunda, İngiltere'deki yetişkinlerin okuma-yazma durumu ile ilgili bir araştırmanın sonucu ise şöyledir: Araştırmaya 1958 yılının 3-9 Mart tarihlerinde doğan toplam 12.534 kişi örneklem olarak alınmıştır. Örnekleme oluşturan 23 yaşındaki genç kız ve erkeklerin 1676'sının yani % 13'ünün okuma-yazma ve hesap yapmalarında büyük sıkıntılarının olduğu ortaya çıkarılmıştır. Bunların % 10'u okulu erken terkettiklerinden harfleri bile karıştırmakta, % 3'ü ise hiç hesap yapmamaktadır. Örnekleme oluşturan gençlerin % 72'si yazmada, geriye kalan ise okuma ve hesap yapmada az da olsa güçlük çekmekteydiler. Gençlerin % 8'i tekrar okuma-yazma öğrenmek istediklerini belirtmektedirler. Çünkü, okuma-yazma ve hesap yapma için sık sık başkalarından yardım istediklerini açıklamaktadırlar. Fransa'da, gizli okumaz-yazmaz yelpazesi 3-8 milyon arasında değişmekte, ancak gözlemler nüfusun % 15'inin fonksiyonel okumaz-yazmaz olduğu doğrultusundadır. Yine bu ülkede 1987 yılının Eylül ayında yapılan bir araştırma sonucuna kamuoyu çok şaşırmıştır: 1987 yılının Eylül ayında ortaokul I. sınıfa başlayan öğrencilerin % 20-25'inin basit bir parçayı okuyup anlamakta güçlük çektikleri açıklanmıştır. Bir başka araştırmaya göre Fransa'da yetişkin nüfusun % 26'sının hiç okuyup yazmadığı, bunların da % 10'unun okuma-yazmayı tamamen unuttuğu belirtilmiştir. Benzer araştırmaya Macaristan'da da rastlanmaktadır. Burada örneklem olarak 12-44 yaş arasındaki 982 yetişkin alınmıştır. Bunların % 30'unun günlük yaşamda hiç yazı yazmadıkları, % 36'sının da hiç okumadıkları saptanmıştır. Ayrıca, 2.9'u nun da okuma-yazmayı tamamen unuttuğu tespit edilmiştir (UNESCO, 1989. s. 10., Kallen, 229., Terestyeni, 1987. s. 241).

Gizli okumaz-yazmazlık ülkemizin de ciddi sorunlarından biridir. Ancak, sayılarının ne olduğu ile ilgili elimizde yeterli veri bulunmamaktadır. 1985 Yılı Genel Nüfus Sayımı sonuçları'na göre 10 milyon civarında okumaz-yazmazımız vardır. Bunlar hiç okula gitmemiş ve okuma-yazma öğrenmemiş kişilerdir. Ancak, aynı verilerde 8 milyon civarındaki yetişkinimizin bir öğrenim kurumundan mezun olmadığı fakat okur-yazar olduğu belirtilmektedir. Kendi kendine veya çevresindekilerin yardımıyla, okuma-yazma kursuna katılarak veya ilkokula birkaç yıl devam ederek okuma-yazma öğrenen bu yetişkinlerimizden ne kadarının söz konusu becerilerini yeterince kullanabildikleri bilinmemektedir. Diğer taraftan, ilkokulu bitirmiş, ancak sonraki yıllarda bu becerilerini kullanmadıklarından unutmuş yetişkinlerimiz de bulunmaktadır. Bunların Ülkemiz çapında ne kadar olduğuna yönelik yapılmış bir araştırma bulunmamaktadır. Bizim, Ankara ili Mamak ilçesi'ndeki dört mahallede yaptığımız araştırmada, 18 ve daha yukarı yaşlardaki ilkokul mezunu toplam 12.342 yetişkinin durumu araştırılmış ve sonuçta 200 yetişkinin okuma-yazmayı unuttuğu saptanmıştır. Bu sonuç, Ülkemizde de belirli oranda gizli okumaz-yazmazın olduğunu göstermektedir.

Nedenleri

Gizli okumaz-yazmazlığın oluşmasında çeşitli faktörler rol oynamaktadır. Esperandieu bunları şöyle belirlemektedir. Okuma-yazmanın okul sırasında yeterince öğrenilememesi, sık sık okulun terk edilmesi veya sınıfta kalma, sosyal çevrede eğitime yeterince değer verilmemesi, işsizlik, okuma-yazma becerilerinin günlük yaşamda yeterince kullanılmaması vb. nedenlerdir. Amerika Birleşik Devletleri'ndeki bir araştırmaya göre, okuma-yazma becerilerinin günlük yaşamda kullanılmaması gazete, dergi ve kitap gibi basın ürünlerinin alınıp okunmaması, yetişkinlerin günlük olayları radyo, televizyon gibi araçlardan izlemeyi tercih etmesi ve bir de okul sırasında çocuklara okuma-yazmanın yeterince sevdirelememesi ve bunun alışkanlık haline dönüştürülememesi gizli okumaz-yazmazlığın önemli nedenleri olarak sıralanmaktadır (UNESCO, 1989. s. 10).

Ülkemizde ise köy ilkokullarından mezun olma, ilkokulu bitirdikten sonra okuma-yazma ve hesap yapma becerilerinin günlük yaşamda kullanılmaması, aile ve sosyal çevrenin okumaz-yazmaz olması, işsizlik, basın ürünlerinden yararlanmama, sürekli olarak televizyon izleme, ilkokuma-yazmayı sevmeme gibi nedenler okuma-yazmayı unutmalarında önemli nedenler olarak karşımıza çıkmaktadır (Güneş, 1990).

Görüldüğü gibi gizli okumaz-yazmazlık, dünyada olduğu gibi Ülkemizde de benzer nedenlerden kaynaklanmaktadır.

Önlenmesi

Gizli okumaz-yazmazlığı önleyebilmek için etkin çalışmalar yapılması gerekir. Bunlardan birincisi, okuma-yazmayı öğrenen yetişkinlere okuyabilecekleri düzeyde okuma materyalleri üretmek ve bunlara ulaştırarak okumalarını sağlamaktır. Ayrıca, çeşitli kitaplar, dergiler, gazeteler ile diğer basın ürünlerini izlemelerine yardımcı olunmalıdır. Bunlar ücretsiz olarak dağıtılmalı ve gezici kitaplıklardan yararlanmaları sağlanmalıdır. İkincisi ise, okuma-yazmayı uygun bir çevrenin oluşturulmasıdır. Okuma-yazmayı öğrenen bu yetişkinlere sürekli ve düzenli olarak yaygın eğitim hizmetleri götürülmeli ve bunlara katılmaları gerçekleştirilmelidir. Söz konusu yaygın eğitim hizmetleri çeşitli beceri kursları ile yörenin durumuna bağlı olarak tarım, hayvancılık, balıkçılık, avcılık gibi kurslar olabilir. Ayrıca, yetişkine ana sağlığı, çocuk bakımı ve eğitimi, aile planlaması vb. yetiştirici kurslar, seminerler, konferanslar verilerek, onların yetiştirilmeleri yanında, okuma-yazma becerilerini de kullanmalarına çalışılmalıdır. Üçüncü olarak da yetişkinlere toplumda belirli sorumluluklar verilmelidir. İş edinmelerinin yanında, onlara, işini ve kendini geliştirici ortamlar oluşturulmalıdır. Kırsal kesimde ise, yaşadığı çevreye ilişkin çeşitli sorumluluklar verilmeli ve bunları yerine getirirken sürekli olarak okuyup yazmalarına özen gösterilmelidir. Örneğin, çeşitli tarımsal kredilerden yararlanma, kooperatif kurma, salgın hastalıklarla mücadele etme, sosyal ve politik etkinliklerde bulunma gibi faaliyetlerde, okuma-yazma becerilerini sürekli kullanmalarına dikkat edilmelidir.

SONUÇ

Yukarıdaki incelemelerden de anlaşılacağı üzere, gizli okumaz-yazmazlık dünyamızın olduğu kadar Ülkemizin de önemli sorunlarından biridir. Yetişkinlerin bireysel, sosyal ve ekonomik yönden gelişmesini engelleyen bu soruna acil önlemler alınmadığı sürece, daha da artması kaçınılmaz olmaktadır. Ülkemizde, bunlara yönelik araştırmalar yapılarak gerçek sayılarının belirlenmesi ve alınabilecek önlemler üzerinde çalışılması gerekmektedir. Ayrıca, sorunu yaşayan diğer ülkelerden işbirliğine gidilerek, deneyimlerinden yararlanılması, ortak projelerin yürütülmesi ve köklü çözümler getirilmesi yönünde çaba gösterilmelidir. Kısaca, gizli okumaz-yazmazlık sorununun çözülmediği müddetçe, bir ülkenin okumaz-yazmazlık sorununda çözülemeyeceği ve giderek büyüyeceği unutulmamalıdır.

Kaynakça

DİE, 1985 Yılı Genel Nüfus Sayımı Sonuçları, DİE Matbaası, Ankara, 1989.

Journal de l'Alpha, No: 27 Mars 1986, Bruxelles.

Güneş, Firdevs. Yetişkinlerin Okuma-Yazmayı Unutma Nedenleri, A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi, Ankara 1990.

Kallen, Denis. Ehec et Mauvais Resultats Scolaires: Les Nouveaux Illetres Perspectives, Vol: XVII, No: 62 Unesco, 1987.

Lowe, John. Dünyada Yetişkin Eğitime Toplu Bakış, Çev: Turhan Oğuzkan, Unesco Türkiye Milli Komisyonu, Ankara, 1985.

Terestyeni, Tamas. Une Enquete Sur le Role de l'ecrit Dans la Communication Culturelle en Hongrie, Perspectives, Vol: XVII, No: 62 Unesco 1987.

Unesco, Objectif: Alphabetisation, Unesco, Automne, 1989

Wells, Alan. Alphabetisation des Adultes: Son Impact Sur les Jeunes au Royaume-Uni, Perspectives, Vol: XVII, No: 62, Unesco, 1987.